

ДЕМОГРАФІЯ, ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

УДК 005.35

Кужель В.В.,
к.е.н., директор
Відокремлений структурний підрозділ Агротехнічний коледж
Уманського національного університету садівництва

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИМІРІВ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ НА ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

Kuzhel V.V.,
cand. sc. (econ.), director of
Separated structural subdivision Agricultural College
Uman National University of Horticulture

CLASSIFICATION OF IMPACT MEASUREMENTS OF SOCIAL RESPONSIBILITY IN BUSINESS ON ECONOMIC PROCESSES IN AGRICULTURAL AND FOOD SPHERE

Постановка проблеми. Соціальна відповідальність бізнесу є тим важелем, що характеризує потенціал трансформації соціальних проблем у додаткову вартість бізнесу за рахунок реалізації його латентних складових та можливості нарощення ринкової вартості бізнесу. Отже, соціальна відповідальність бізнесу характеризує якісно новий рівень та функціональний механізм звітування підприємств агропродовольчої сфери перед громадою як у межах формалістичних, законодавчо дієвих інституцій, так і поза ними, що засвідчує енергійна дискусія в наукових колах та ініціативна увага до цього процесу з боку більшості вітчизняних аграрних підприємств навіть в кризових умовах розвитку аграрної економіки України.

Враховуючи соціальну вагомість відповідальності аграрного бізнесу, дана проблематика набуває особливої актуальності в контексті стратегічного розвитку агропродовольчої сфери.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження механізмів впливу соціальної відповідальності в контексті сталого розвитку національної аграрної економіки в сучасних умовах віддзеркалені у працях Андрійчука В.Г., Непочатенко О.О., Митяй О.В., Чирви О.Г., Крюкової І.О., Шабатури Т.С., Гришової І.Ю., Лупенка Ю.О., Маліка М.Й., Мазуренко В.П., Савченко І. Г., Хамідової А.М., Воробей В.А., Ворони О.І. [1-10].

Проте, до цього часу не сформовано наукову класифікацію вимірів та факторів впливу соціальної відповідальності бізнесу на економічні процеси агропродовольчої сфери.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробити авторську класифікацію факторів та вимірів впливу соціальної відповідальності бізнесу на економічні процеси в агропродовольчій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення світового досвіду, імплементації дієвих механізмів щодо наявних процесів практичного впровадження соціальної відповідальності вітчизняного бізнесу на суспільно - економічні явища розвитку агропродовольчої сфери України дозволило розробити багатокритеріальну класифікаційну

систему вимірів та факторів впливу на економічні процеси агропродовольчої сфери за наступними ознаками (рис. 1).

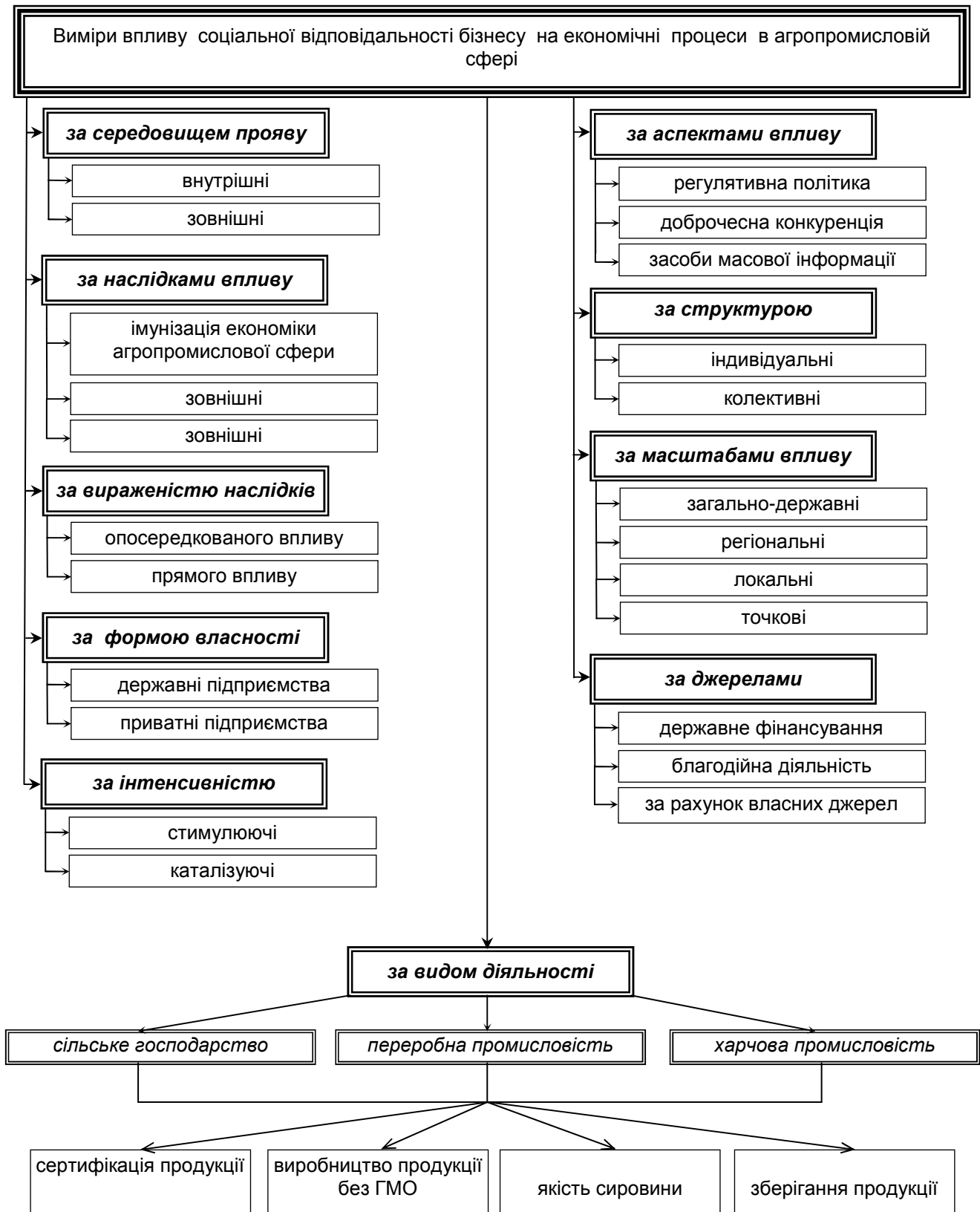

Рис. 1. Виміри впливу соціальної відповідальності бізнесу на економічні процеси в агропромисловій сфері

Джерело: розроблено автором

За масштабами впливу: загально державні, регіональні, локальні, точкові.

Вимірами впливу соціальної відповідальності бізнесу на загальнодержавному рівні виступають, в першу чергу, ефективність державних програм економічного і соціального розвитку, життєздатність стратегічних довгострокових програм, в яких передбачається не тільки розвиток економічного та природно-ресурсного потенціалу, але і розвиток трудових ресурсів, ринку праці та захист навколишнього середовища й підняття рівня життя в депресивних сільськогосподарських районах. Науково визначено в економічній літературі [1-4] соціальну відповідальність бізнесу як головний принцип у взаємодії між державою, бізнесом і суспільством, який містить, перш за все, участь в соціальних програмах держави в цілому.

Однак, лише державне регулювання не розв'язує більшості соціальних питань, що в свою чергу формує неоднозначну ситуацію, коли бізнес використовується як знаряддя, який дозволяє нівелювати прорахунки державних інституцій соціального розвитку. Сучасний вітчизняний ринок соціальних інвестицій закритий для конкуренції і перспективи його свободи не визначені. Подальший розвиток відношень бізнесу та держави в аспекті соціальної політики може піти по одному з трьох сценаріїв. Перш за все, це традиційна роль бізнесу, як примусового наповнювача бюджетів всіх рівнів, другий сценарій – ідеалізована модель конкурентного ринку соціальних інвестицій. І третя, більш реалістична модель – бізнес виступає рівноправним партнером держави, а держава, в свою чергу, є регулятором і гарантом чесних правил на ринку соціального інвестування.

Регіональний рівень розвитку та впровадження соціальної відповідальності бізнесу в агропродовольчій сфері зумовлений специфікою соціально-економічного розвитку, кліматичними умовами, наявністю трудового та природно-ресурсного потенціалу. Різні регіональні спеціалізації національної економіки, наявність виробничої інфраструктури, соціально-психологічні фактори, рівень життя регіону (для прикладу – Західний і Східний регіони України тощо) обумовлюють різні підходи до вирішення соціальних питань, проте вони мають бути більш життєздатними та наближеними до конкретних соціальних рішень.

Локальний рівень виміру впливу соціальної відповідальності бізнесу діє в межах наступних одиниць адміністративно-територіального устрою країни – локальні економічні зони, розвиток яких обумовлено кластерними, інноваційними, інвестиційними та іншими економічними механізмами. Основні завдання соціальної відповідальності бізнесу на такому рівні передбачають, в першу чергу, допомогу у вирішенні зональних соціально-економічних питань: розвитку соціальної інфраструктури та інших проблем громади, підвищення привабливості економічної зони тощо.

Точковий рівень виміру соціальної відповідальності передбачає суспільно обізнану, обрану поведінку бізнес-одиниці в межах конкретної галузі, зокрема агропродовольчої сфери, що визначається менталітетом власників, розумінням переваг соціально спрямованої діяльності в майбутньому та престижністю відношення бізнес-одиниці до цивілізованих стандартів та принципів протекціонізму.

В контурах масштабу впливу можна характеризувати виміри соціальної відповідальності за середовищем прояву у розрізі зовнішніх та внутрішніх факторів.

Фактори, які діють на загальнодержавному рівні відносяться до зовнішніх, оскільки вони об'єктивно діють і розвиваються у зовнішньому середовищі, по відношенню до досліджуваного регіону, і мають свої властивості функціонування. В той же час, регіональні, локальні і точкові фактори є внутрішніми та відображають специфіку всередині регіону.

Виміри впливу соціальної відповідальності бізнесу можна означити *за формою власності суб'єктів господарювання* у розрізі державних підприємств та приватного бізнесу.

В державних підприємствах реалізація соціальної відповідальності бізнесу здійснюється в основному за державними програмами і відповідним фінансуванням, яке є плановим і, на відміну від приватних підприємств, має чіткі межі і терміни та характеризується певним рівнем регулювання та примусовості. На приватних підприємствах соціальна відповідальність бізнесу є обізнаним вибором власників, носить інтегрований характер і залежить від масштабу бізнесу, фінансово-економічного стану, термінів реалізації та отримання прибутку, зовнішньоекономічної діяльності тощо. Тому, в більшості, розглядаються як виміри впливу локального і точкового рівня.

Велика роль у вимірюванні впливу соціальної відповідальності бізнесу на економічні процеси та сталий розвиток агропродовольчої сфери належить фінансовому забезпеченню. Слід зауважити, що значення мають також джерела фінансування соціальних інвестицій, оскільки власний та залучений капітал характеризуються різною вартістю та потенціалом залучення ресурсів.

При цьому необхідно зазначити, що проблема стосується не тільки розподілу джерел фінансування на державне і за рахунок власних надходжень бізнесу, але і про високу ступінь зацікавленості приватних підприємств в матеріальному і моральному заохоченні соціальної поведінки бізнесу. Крім того, в сучасних умовах зберігається висока зацікавленість бізнесу в стимулюванні державою соціальних інвестицій. Держава повинна розвивати інструменти незалежної державної оцінки, експертизи, діалогу з бізнесом на цю тему, що буде стимулювати підприємства більше демонструвати конкретні результати. В той же час, держава повинна розділяти з бізнесом ризики, які виникають в процесі реалізації соціальної відповідальності. Слід також відмітити, що соціальні інвестиції бізнесу не повинні замінювати соціальні виплати держави. Це поняття вступає в конфлікт з популяризацією ідеї соціальної відповідальності бізнесу як джерела довгострокових конкурентних переваг.

Важлива роль у фінансуванні соціальної відповідальності бізнесу відводиться благодійній діяльності. Запровадження практики благодійності повинне розмежовуватись з поняттям пріоритетності підтримки бізнесом сфер життя суспільства.

Розбіжності мають в основі той факт, що підприємства не самостійні у виборі напрямлень своєї соціально відповідальної діяльності, не розробляють програми самостійно, а обирають серед запропонованих на державному рівні. Однак, дуже часто представники бізнесу відносяться до даного виду соціальної діяльності з підозрою і недовірою. Причиною цього, в першу чергу, є те, що реальні затрати на цю діяльність не досягають очікуваного ефекту, оскільки в Україні преференції бізнесу внаслідок соціальної діяльності знаходяться в стані зародження, не сформований індивідуальний підхід до заохочень тощо. Справа в тому, що доступність соціальних ініціатив вимагає системного наукового підходу як елемент управлінської культури оновленого суспільства.

За проявом наслідків вимір соціальної відповідальності бізнесу характеризується як пряий та опосередкований вплив.

Пряий вплив визначається в показниках економічної ефективності: рівні прибутковості і ринковій вартості бізнесу. Опосередкований вплив характеризується загальносуспільним і загальнолюдським ефектом від соціальних інвестицій, що виражається результатом на протязі певного часу. Частина економічних показників є результатом соціальних досягнень, спрямованих на покращення іміджу, нарощення капіталу торгівельних марок, підвищенням рівня інвестиційної привабливості бізнесу, інноваційною активністю, нарощенням конкурентоздатності та отриманням лідерських позицій на аграрному ринку.

За наслідками виміру впливу соціальної відповідальності бізнесу ототожнюється із імунізацією економіки агропродовольчої сфери, розвитком демографічної сфери.

Вплив соціальної відповідальності бізнесу в демографічній сфері очікується у формі інноваційного розвитку депресивних територій завдяки кластерним економічним механізмам з одночасним вирішенням широкого кола питань соціального напрямку: розвитком соціальної інфраструктури, сприянням залучення і працевлаштування висококваліфікованих кадрів, розвитку освіти й охорони здоров'я тощо.

Деструктивні демографічні процеси, відсутність місць прикладання праці і низька заробітна плата, незадовільний розвиток мережі об'єктів соціального призначення ставлять під загрозу збереження і відтворення трудового потенціалу села, реалізацію підприємницької ініціативи на селі. Це вимагає розроблення та реалізації системної державної політики щодо вирішення найгостріших соціально – економічних проблем сільського населення. Важливість цього завдання пов'язана також із необхідністю виконання Україною взятих на себе зобов'язань щодо гармонізації чинного законодавства і стандартів якості життя населення з вимогами ЄС, співпраця з яким залишається одним із пріоритетів політики європейської інтеграції України [7].

В Україні більшість державних програм, пов'язаних з розвитком села і вирішенням соціально-економічних проблем сільського населення, має переважно декларативний характер або не забезпечується необхідними фінансовими ресурсами, що ускладнює, а

подекуди унеможлиблює їхнє виконання. Це, зокрема, стосується Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р. [9]. За інформацією Міністерства аграрної політики та продовольства України, у 2013 р. бюджетне фінансування заходів програми становило 86,3 % від запланованого обсягу. Окремі важливі завдання програми не виконуються внаслідок відсутності фінансування.

Імунізація економіки агропродовольчої сфери передбачає вихід вітчизняних підприємств агропродовольчої сфери на світовий і державний рівень шляхом нарощення їх конкурентоздатності, підвищення якості продукції, забезпечення продовольчої безпеки держави, інноваційний розвиток галузей національної економіки.

Вплив соціальної відповідальності на економічні процеси в агропродовольчій сфері має різну інтенсивність та характеризується каталізуючими (рушійними) та стримуючими вимірами.

Під каталізуючими (рушійними) вимірами впливу соціальної відповідальності бізнесу на економічні процеси слід розуміти нарощення масштабів та якості інвестиційних потоків, покращення інвестиційного клімату та нарощення інноваційного потенціалу галузі, розширення інтеграційних зв'язків. В той же час, до стримуючих факторів слід віднести ті, які дозволяють оптимізувати соціальні ризики, негативні суспільні та соціальні явища і вибухи.

В науковій літературі розглядаються широке коло напрямів та аспектів впливу соціальної відповідальності бізнесу на економічний розвиток агропродовольчої сфери, що насамперед вимірюється нарощенням конкурентоздатності [10].

Держава активно сприяє впровадженню соціальної відповідальності бізнесу в сучасну бізнес практику. Одним з ефективних стимулів, які спонукають підприємства бути соціально відповідальними є законодавчі пільги. Слід відмітити, що сьогодні в Україні в частині податку на прибуток існує низка пільг, пов'язаних із соціальною діяльністю підприємств.

Виміри впливу соціальної відповідальності бізнесу на економічний розвиток у розрізі окремих галузей національної економіки (харчової, переробної промисловості та сільського господарства) мають місце через впровадження передових технологій, виробництва високоякісної сировини і органічної продукції без ГМО, покращення зберігання продукції, її сертифікація тощо.

Збереження стійкості соціального ладу у країні потребує оновлення моделі соціального партнерства, причому певна інерційність трудових відносин та очікування населення здатні ускладнити соціально-економічну динаміку.

Висновки з даного дослідження. Узагальнення та багатокритеріальна класифікація вимірів впливу соціальної відповідальності бізнесу агропродовольчої сфери за виділеними ознаками дозволяє сформулювати методичний інструментарій оцінки щільності впливу, ефективності реалізації соціальних програм та окупності соціальних інвестицій з метою поширення та піднесення престижності соціальної відповідальності серед вітчизняних товаровиробників, формування багаторівневої соціальної архітектури агропродовольчої сфери та можливостей конвертації соціальних проблем у прибутковий бізнес за рахунок реалізації важелів соціальної відповідальності бізнесу в агропродовольчій сфері.

Література

1. Стратегія сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/201309_strategiya_spriyannya_rozvitku_svb_v_ukrayini.pdf
2. Мазуренко В.П. Сучасна концепція корпоративної соціальної відповідальності у міжнародному бізнесі [Електронний ресурс] / В.П. Мазуренко // Ефективна економіка. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1199>
3. Кужель В.В. Очікуваний результат соціальної відповідальності бізнесу та його вплив на стратегічний розвиток економіки агропродовольчої сфери [Електронний ресурс] / В.В. Кужель // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 3. – С. 58-61. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>
4. Фурса М. Розвиток корпоративної соціальної відповідальності в Україні: державно-управлінський аспект / М. Фурса // Ефективність державного управління. – 2012. – № 30. – С. 67-74.

5. Хамідова А. Корпоративна соціальна відповідальність як фактор підвищення ефективності механізму державного регулювання економіки [Електронний ресурс] / А. Хамідова. – Режим доступу: <http://www.csjournal.com/news/2661-korporativna-socialna-vidpovidalnist-yak-faktor-pidvishhennya-efektivnosti-mexanizmu-derzhavnogo-regulyuvannya-ekonomiki.html>

6. Воробей В. Соціальна відповідальність бізнесу. Українські реалії та перспективи [Інформаційно-аналітичний матеріал] / В. Воробей, І. Журовська. – К. : Проект СВБ, 2012. – 56 с.

7. Ворона О. Практика реалізації соціальної відповідальності бізнесу в Європі та в Україні [Електронний ресурс] / О. Ворона. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Economics/62028.doc.htm

8. Гришова І.Ю. Финансовое обеспечение перерабатывающих предприятий в контексте формирования финансовых потоков / И.Ю. Гришова // Азимут научных исследований: экономика и управление. – Россия. – 2012. - № 1. – С. 22-24.

9. Гришова І.Ю. Вплив інституціональної структури на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств [Електронний ресурс] / І.Ю. Гришова, В.О. Непочатенко // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 2. – С. 47-51. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>

10. Чирва О.Г. Зарубежный опыт развития повышения конкурентоспособности пищевых предприятий Украины / О.Г. Чирва // Азимут научных исследований: экономика и управление. – г. Тольятти, 2013. – №1. – С. 31-35.

References

1. Strategy for promoting the development of social responsibility of business in Ukraine, available at: http://svb.org.ua/sites/default/files/201309_strategiya_spriyannya_rozvitku_svb_v_ukrayini.pdf

2. Mazurenko, V.P. The modern concept of corporate social responsibility in international business *Effective economy*, available at: <http://economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1199>

3. Kuzhel, V.V. (2014), Expected result of social responsibility in business and its impact on the strategic development of the economy of agricultural and food sector. *Economy: Reality of time. Scientific Journal*, no. 3, pp. 58-61. – available at: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>

4. Fursa, M. (2012), *Rozvytok korporativnoyi sotsialnoyi vidpovidalnosti v Ukrayini: derzhavno-upravlinsky aspekt* [The development of corporate social responsibility in Ukraine: state and administrative aspect] *Effectiveness of public administration*, no. 30, pp. 67-74.

5. Khamidova, A. Corporate social responsibility as a factor for improving the efficiency of state regulation mechanism in the economy available at: <http://csjournal.com/news/2661-korporativna-socialna-vidpovidalnist-yak-faktor-pidvishhennya-efektivnosti-mexanizmu-derzhavnogo-regulyuvannya-ekonomiki.html>

6. Vorobei, V., Zhurovska, I. (2012), *Sotsialna vidpovidalnist biznesu. Ukrayinski realiyi ta perspektyvy: informatsiyno-analitychnyi material* [The social responsibility of business, Ukrainian realities and prospects: information and analytical materials], *Proekt SVB*, Kyiv, Ukraine, 56 p.

7. Vorona, O. The practice of implementing social responsibility of business in Europe and Ukraine, available at: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Economics/62028.doc.htm

8. Hrishova, I.Yu. (2012), *Finansovoye obespecheniye pererabatyvayushchikh predpriyatiy v kontekste formirovaniya finansovykh potokov* [Financial maintenance of the processing enterprises in the context of the formation of financial flows], *Azimut nauchnykh issledovaniy: ekonomika i upravleniye*, Russia, no. 1, pp. 22-24.

9. Hrishova, I.Yu., Nepochatenko, V.O. (2013), The impact of the institutional structure on the development of innovation and investment activity of enterprises [Electronic recourse]. *Economy: Reality of time. Scientific Journal*, no. 2, pp. 47-51. – available at: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>

10. Chirva, O.G. (2013), *Zarubezhnyy opyt razvitiya povysheniya konkurentosposobnosti pishchevykh predpriyatiy Ukrainy* [Foreign experience of improving the competitiveness of food enterprises in Ukraine] *Azimuth of scientific researches: Economics and Management*, Tolyatti, No1, pp. 31-35.